

Česko-slovenská historická ročenka 2012

Vydáva Ústav politických vied SAV v spolupráci
s Česko-slovenskou/Slovensko-českou komisiou historikov
vo vydavateľstve VEDA SAV

OBSAH

ČEŠI A SLOVÁCI 1993 – 2012. Vzdalování a přiblížování

Jan Rychlík

Vztahy mezi Českou a Slovenskou republikou po rozdelení ČSFR	11
<i>Relations between the Czech and the Slovak Republic after the split of Czechoslovakia .....</i>	42

Milan Šikula

Ekonomické determinanty rozdelenia Československa	43
<i>Economic determinants of the dissolution of Czechoslovakia .....</i>	52

Mira Nábělková

Vzdáľovanie? Česko-slovenské a slovensko-české jazykové vzťahy v dvadsaťročí po rozdelení spoločného štátu	53
<i>Drifting apart? Czech-Slovak and Slovak-Czech language relations twenty years after the division of the state .....</i>	85

Juraj Marušiak

Ústavy SR a ČR a ich úloha v procese konštrukovania národných identít	87
<i>Constitutions of the Slovak Republic and the Czech Republic and their role in the process of building and shaping national identities .....</i>	110

Milan Zemko

Historické zdroje a súvislosti stranických systémov na Slovensku a v Česku po roku 1989	111
<i>Historical context of the post-1989 party systems in Slovakia and in the Czech Republic .....</i>	122

Miroslava Poláková

Vzdálení, a přece blízci. Spolupráce a výměna studentů obou republik nejen na poli kulturním	123
<i>Distant and yet close. Cooperation and exchange of students, not only in the field of culture .....</i>	137

Tento zväzok vychádza vďaka finančnej podpore Edičnej rady SAV.

ÚSTAVY SR A ČR A ICH ÚLOHA V PROCESE KONŠTRUOVANIA NÁRODNÝCH IDENTÍT

JURAJ MARUŠIAK

Prvé kroky smerujúce k transformácii politických systémov v oboch následníckych štátoch bývalej ČSFR sa objavili ešte počas spoločného štátu. Východiskom bola demontáž režimu normalizácie, ktorý sa v druhom polroku 1989 presúval zo zamrznutého posttotalitného režimu¹ do režimu autoritatívneho typu. Jeho pád vyniesol k moci politické hnutia Občianske fórum a Verejnoscť proti násiliu, ktoré sa identifikovali s modelom liberálnej demokracie, charakteristickým predovšetkým pre štáty západnej Európy a Severnej Ameriky. Zásady liberálnej demokracie vychádzajú z princípu rovnosti občanov pred zákonom, rešpektovania politických slobôd a existencie slobodných, súťaživých volieb, v ktorých je garantovaná rovnosť hlasov voličov.² Obe hnutia zároveň zdôrazňovali potrebu rešpektovania princípov konštancializmu, t. j. existenciu právnych ohraničení moci vlády, oddanosť princípu vlády zákona a ochrany základných práv.³ Rovnako dôležitou súčasťou liberálnej demokracie je systém vzájomnej kontroly a rovnováhy jednotlivých vetiev moci.⁴ Princípy konštancializmu predpokladajú nadradenosť postavenia ústavy, majúcej eticky neutrálny charakter, nad všetky ostatné zákony, pričom jediným legítimnym zdrojom moci sú občania.⁵

Medzi základné kroky, ktoré ešte predstavovali súčasť postkomunistickej tranzície, možno zaradiť likvidáciu mocenského monopolu Komunistickej strany Československa, nastolenie politického pluralizmu a prijatie zákonov na konanie politickej súťaže – zákon o združovaní občanov, zákon zhromažďovania,

¹ LINZ, J. J. – STEPAN, A.: *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore – London 1996, s. 42, 319. Pozri tiež KOPEČEK, L.: *Demokracie, diktatury a politické stranictvá na Slovensku*. Brno 2006, s. 141 – 142.

² DAHL, R.: *Demokracie a její kritici*. Praha 1995, s. 212.

³ ROSENFIELD, M.: The Problem of „Identity“ in Constitution-Making and Constitutional Reform. Benjamin N. Cardozo School of Law. Jacob Burns Institute for Advanced Legal Studies 2005, *Working Paper No. 143*, s. 3.

⁴ K definícii liberálnej demokracie pozri napr. PUHLE, H. J.: *Democratic Consolidation and „Defective Democracy“*. *Working Papers Online Series, Estudio/Working Paper 47/2005*. Madrid 2005, s. 7. http://portal.uam.es/portal/page/portal/UAM_ORGANIZATIVO/Departamentos/CienciaPoliticaRelacionesInternacionales/publicaciones%20en%20red/working_papers/archivos/47_2005.pdf.

⁵ GRIMM, D.: Types of Constitution. In ROSENFIELD, M. – SAJÓ, A. (eds.). *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford 2012, s. 104.

petičný zákon, zákon o politických stranach a zákony o voľbách do federálnych, resp. republikových zákonodarných zborov a miestnych orgánov moci. S výnimkou volebného zákonodarstva sa zákony, garantujúce základné politické práva, ukázali ako mimoriadne stabilný prvok politického systému, keďže sa udržali v platnosti (s menšími novelizáciami) ich verzie z roku 1990. Na druhej strane, ešte počas federácie sa objavovali divergentné prvky pri formovaní politických systémov v oboch národných republikách. Týkalo sa to najmä volebných zákonov do obecných a mestských zastupiteľstiev, kde na Slovensku, na rozdiel od ČR, bola zakotvená priama voľba starostov (primátorov). Rozdiely sa týkali takisto volebných zákonov do národných rád. Po prijatí zákona o voľbách do SNR v roku 1990 bol zavedený trojpercentný volebný prah na vstup politických subjektov do parlamentu, kym v prípade ČNR sa uplatnila 5-percentná klauzula, t. j. pravidlo analogické zákonu o voľbách do Federálneho zhromaždenia. Možno však konštatovať, že s ohľadom na centralistický charakter federácie a absencií republikových ústav boli východiskové podmienky budovania štátnej organizácie oboch národných štátov z inštitucionálneho hľadiska takmer identické. Zavŕšenie konštencionálnej, resp. štrukturálnej dimenzie demokratickej konsolidácie vo forme prijatia nových ústav a vybudovania základných demokratických inštitúcií⁶ však zároveň prinieslo zánik Československa ako štátu. Na druhej strane, aj napriek existencii spoločného štátu, mal komunistický režim na Slovensku i v Česku odlišnú podobu, ktorá následne determinovala spôsob, akým sa realizovali politické zmeny a konsolidácia demokracie.

Normalizačný režim v podmienkach Českej republiky charakterizuje Herbert Kitschelt ako byrokraticko-autoritativný režim s vysokou mierou represií voči politickým oponentom, ktorý však disponoval efektívne fungujúcimi štátnymi inštitúciami, kym režim na Slovensku popri byrokraticko-autoritativných prvkoch, spoločných pre celé Československo, podľa neho obsahoval aj patrimoniálne prvky. Tie umožnili režimu využiť vo svoj prospech nielen tradičné klientelisticke väzby, ale aj národnno-konsenzuálne prvky⁷. V dôsledku toho bola osobitne v druhej polovici 80. rokov hranica medzi oficiálnymi štruktúrami a postupne sa formujúcim okruhom kritikov režimu menej výrazná ako v Česku, pričom aj sila ľudsko-právneho disentu, ktorý predstavoval z politického hľadiska najväčší zdroj obáv komunistického režimu, bola na Slovensku takisto neporovnatelne slabšia ako v ČR.

Vzhľadom na rozdielnú mieru konfrontácie medzi stúpcencami starého režimu a nekomunistickou časťou spoločnosti v oboch častiach bývalého Československa

⁶ MERKEL, W.: Institutions and Democratic Consolidation in East Central Europe. Juan March Institute, Estudio/Working Paper 1996/86. Madrid 1996. http://www.march.es/ceacs/publicaciones/working/archivos/1996_86.pdf

⁷ KITSCHELT, H. – MANSFELDOVÁ, Z. – MARKOWSKI, R. – TÓKA, G.: *Post-communist party systems: competition, representation, and inter-party cooperation*. Cambridge 1999, s. 21 – 38.

ska sa uplatňovali aj rozličné formy konsolidácie demokratického systému. Kým v Česku bol proces personálnych zmien rýchlejší a intenzita antikomunistickej konfliktnej línie bola vysoká nielen pred prvými slobodnými voľbami do zákonodarných zborov v júni 1990, na Slovensku sa na kandidátku hnutia Verejnosc' proti násiliu (VPN) ocitli aj menej exponovaní protagonisti normalizačného režimu, ktorí sa stotožnili s politickými zmenami v novembri 1989, konkrétnie Marián Čalfa a Milan Čič. Výsledky parlamentných volieb potvrdili, že antikomunizmus bol v prípade Slovenska podstatne menej relevantnou deliacou čiarou a popri ňom sa začali konštituovať aj ďalšie štiepenia, najmä v otázke národnej, etnickej a vzťahu medzi cirkvami a štátom.

V období po zvolení Václava Havla za prezidenta Československa a pred prvými, tzv. zakladateľskými voľbami⁸ do zákonodarných zborov sa uplatňovali vo veľkej mieri prvky negociovanej tranzície, hoci v danom období KSČ postupne strácalo rozhodujúce mocenské pozície. Naďalej však pôsobili vlády „národného porozumenia“ a rozhodnutia sa prijímali formou rokovania za „okrúhlym stolom“. Radikalizácia spoločnosti, najmä v ČR, narastala iba postupne a vyvrcholila po júnových parlamentných voľbách. Nová parlamentná väčšina, v ktorej dominovali predstavitelia protitotalitných hnutí, prijíma opatrenia fakticky revolučného charakteru, počnúc personálnymi výmenami v štátnych inštitúciach a na pracoviskách.⁹ Súčasťou týchto zmien, ktoré sa už niesli v znamení otvorenej konfrontácie voči KSČ, resp. KSS, sa stali aj ústavné zákony o navrátení majetku KSČ a SZM ľudu ČSFR¹⁰ a prijatie najvýznamnejšej normy tzv. tranzitívnej justície, teda lustračného zákona¹¹. Na druhej strane podpora kurzu tzv. druhej revolúcie, ohlásenej Václavom Havlom v lete 1990, mala podstatne menšiu podporu v slovenskej spoločnosti.

Rovnaké ústavné prostredie v rámci silne centralizovanej federácie tak automaticky negenerovalo rovnaký priebeh postkomunistickej demokratickej tranzície na Slovensku a v Česku už v jej počiatokom období. Naopak, v podmienkach demokratizácie sa obe republiky začali od seba vzdialovať ešte počas ČSFR.

⁸ CHARVÁT, J.: Re/konstrukce volebních systémů v procesu postkomunistické demokratické tranzice: obecný rámec pro analýzu III. vlny volebních reform v Polsku, Maďarsku a Československu, 1989–1990. In Človek – časopis pro humanitní a společenské vědy, 2011, 23 (10. 7. 2011), s. 9; http://clovek.ff.cuni.cz/pdf/charvat_studie_23.pdf

⁹ STAROŇOVÁ, K. – LÁŠTIC, E.: Regulácia politicko-administratívnych vzťahov na Slovensku v rokoch 1990 – 2010. In BEBLAVÝ, M. – SIČÁKOVÁ-BEBLAVÁ, E. (eds.): *Koaličná zmluva či zákon? Právna úprava a realita politicko-administratívnych vzťahov na Slovensku*. Bratislava 2011, s. 33 – 37.

¹⁰ Pozri Ústavný zákon č. 496/1990 Zb. o navrátení majetku KSČ ľudu ČSFR a Ústavný zákon č. 497/1990 o navrátení majetku KSC ľudu ČSFR.

¹¹ Pozri zákon č. 451/1991 Zb., ktorým sa stanovujú niektoré ďalšie predpoklady na výkon niektorých funkcií v štátnych orgánoch a organizáciách Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, Českej republiky a Slovenskej republiky.

Teoretické aspekty ústavných identít Slovenska a Česka

Predkladaná štúdia sa pokúsi zodpovedať na otázku, do akej miery sa ústavné systémy oboch následníckych štátov bývalej ČSFR od seba vzdialili, resp. do akej miery si udržali analogický charakter, vychádzajúci najmä zo spoločnej československej štátoprávnej tradície. Ústavy možno považovať za zhmotnenie historie krajiny. Preto sa pokúsi analyzovať vzťah ústav SR a ČR k politickým, sociálnym a kultúrnym tradíciam oboch štátov. Symbolizujú však nielen kontinuitu, ale aj zmenu. Ako poukazuje americký expert na problematiku ústavného práva Gary J. Jacobsohn s odvolaním sa na Edumunda Burkea, ústava nadobúda identitu prostredníctvom skúsenosti, vzniká prostredníctvom dialógu a predstavuje zmes politických aspirácií a záväzkov, vyjadrujúcich národnú minulosť, ako aj odhadanie túto minulosť prekročiť.¹²

aj odhadlanie túto minulosť prekročiť.¹² Dôležitým komponentom identity ústavy, resp. ústavnej identity každej spoločnosti je aj to, do akej miery si v procesoch zmien ústavný systém zachoval svoj charakter. Novelizácie ústavy, resp. iné zmeny politického systému a vzťahov medzi jednotlivými aktérmi politického diania môžu podstatne zmeniť charakter a úlohu ústav v spoločnosti. V rámci každej ústavy existujú zásadné prvky, ktoré definujú charakter ústavného systému. Napríklad, v podmienkach Francúzska predstavujú všeobecný definičný obsah ústavnej identity ustanovenia, ktoré sú republikánskou formou vlády. Ich zmenu explicitne zakazuje čl. 89 tejto ústavy.¹³ Podobnú funkciu plnia napr. v Indii také články ústavy, ktoré garantujú sekulárny charakter štátu.¹⁴ Z hľadiska konštruovania identity ústavy zohráva významnú rolu spôsob, akým je možné ústavu zmeniť. Rigidita, resp. flexibilita ústavy sú sice z hľadiska ústavnej identity významným faktorom, no nie jediným, ba ani rozhodujúcim, ak prijaté zmeny nepredstavujú zásadný prelom z hľadiska jej ducha. Ústava USA nezmenila svoju identitu a americký ústavný systém si zachoval svoju kontinuitu od momentu jej prijatia v roku 1787 aj napriek tomu, že bola doplnená 27 dodatkami.¹⁵ Pri definovaní a konštruovaní ústavných identít teda podľa Michela Tropera zohrávajú zásadnú rolu princípy, na ktorých je ústava vybudovaná a ktorými sa líši od ostatných ústavných noriem.¹⁶ Z hľadiska právnej teórie konštитucionalizmu odkazuje Ondrej Moravec s odvolaním sa na Franka I. Michelmana, že ústava moderného štátu (resp. demokratického, libeरálneho, právneho a ústavného) je aj výrazom spoločenského konsenzu, ktorý sa

¹² JACOBSON, G. J.: Constitutional Identity. In *The Review of Politics*, 68, 2006, 03 (Summer 2006), s. 363.

¹³ Constitution of October 4, 1958. English webpage of the French National Assembly. <http://www.assemblee-nationale.fr/english/index.asp>

¹⁴ JACOBSON, c. d., ..., s. 375 - 376.

¹⁵ Pozzi ROSEN Feld, M.: Constitutional Identity..., s. 757.

¹⁵ POZI ROSEN ELL, J.: *Constitutional Identity in France*. B.
¹⁶ TROPER, M.: Behind the Constitution? The Principle of Constitutional Identity in France. B.
SAJÓ, A. – UITZ, B. (eds.): *Constitutional Topography: Values and Constitutions*. Den Haag
2010; ROSENFELD, c. d., s. 756.

nevezťahuje priamo na ústavnú listinu a všetky jej jednotlivé ustanovenia, ale skôr k niečomu, čo môžeme označiť ako ideu ústavy. V prípade, že tieto konštitutívne princípy sú akýmkoľvek spôsobom odstránené, sa O. Moravec nazdáva, že ľažko možno hovoriť o kontinuite štátu, skôr ide o výmenu ústavy. Uvedené princípy sa označujú ako *materiálne ohnisko ústavy*.¹⁷

Ked'že ústava každého štátu predstavuje súvzťažnosť medzi tradíciou a zmenou, dôležitou sa stáva reflexia problematiky národnej identity v ústavných dokumentoch. Ústava ako základný zákon štátu, ktorý definuje „pravidlá hry“ v danom spoločenstve, symbolicky vyjadruje jednotu občanov a štátu a taktiež suverenitu štátu a ľudu.¹⁸ Preto jej súčasťou je spravidla popri procedurálnych otázkach aj rámcová definícia demosa ako konstitutívneho prvku daného štátu a spoločnosti. Ústavy nielenž reflektujú predchádzajúci politický diskurz, ale takisto sa podieľajú na procese konštruovania národných identít, resp. podľa Benedicta Andersona¹⁹ utvárania „predstavovaných spoločenstiev“²⁰, ked'že ústavy zohrávajú zásadnú rolu pri definovaní národov ako suverénne a zároveň ohraničené spoločenstvá²¹ v tom, že uvedenú definíciu prenášajú z roviny intelektuálnej, resp. duchovnej, kultúrnej a politickej, do roviny štátoprávnej. Prostredníctvom reflexie historických tradícií, uznania štátnej symboliky, etnokultúrnych hodnôt a definície občianstva vytvárajú definíciu, kto do daného „predstavovaného spoločenstva“ ešte patrí a kto už jeho členom nie je. Navyše, prostredníctvom ústavy sa táto otázka stáva predmetom vnútrostátnych a v konečnom dôsledku, osobitne v prípade SR a ČR s ohľadom na proces ich vzniku, aj predmetom medzinárodných právnych vzťahov.

V prípade Ústavy SR, ako aj *Ústavy ČR* máme do činenia s ústavami normatívneho charakteru, t. j. politická realita v oboch štátach zodpovedá diktii ústav. Ide tiež o písané ústavy, teda boli vypracované na základe vopred prijatého politického rozhodnutia a cieľavedomej činnosti zákonodarných zborov. Kým Ústavu SR predstavuje jeden dokument, *Ústava ČR* má od svojho vzniku poly-legalny charakter,²² je súčasťou tzv. *Ústavného poriadku ČR*, do ktorého patrí aj *Listina základných práv a slobôd*. Slovensko ju zakomponovalo do textu ústavy, v Česku ju za súčasť ústavného poriadku vyhlásilo uznesenie Predsedníctva ČNR

¹⁷ MORAWECK, O.: *Dynamika Ústavy České republiky. Vláda většiny a vláda práva aneb jak často měnit ústavu*. Soutěž o cenu Ius and Societas, roč. I. (2007/2008); http://www.iusetsocietas.cz/fileadmin/user_upload/Vitezne_prace/Moravec.pdf, s. 2.

¹⁸ ŠMIHULA, D.: *Teória štátu a práva*. Bratislava 2010, s. 177.

¹⁹ ANDERSON, B.: *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionálního myšlení*. Praha 2008.

²⁰ Používame preklad, ktorý v slovenskom jazyku už v minulosti použil Andrej Findor. Pozri FINDOR, A.: Limity a možnosti skúmania „národotv“: Od reálnych skupín ku kategóriám praxe. In *Sociológia*, 38, 2006, 4, s. 316.

²¹ ANDERSON, c. d., s. 23.

²² KLÍMA, K.: Ústava ČR v komparativním pohledu moderní ústavy, In *Konstytucjonalizm czeski i polski 15 i 11 lat po uchwaleniu konstytucji obu państw*. Toruń 2009, s. 20.

bezprostredne po schválení *Ústavy ČR*.²³ V oboch prípadoch ide aj o mierne ri-gidné ústavy,²⁴ t. j. ich zmena si vyžaduje odlišné procedúry ako bežná zmena zákonov. Tak Česko, ako aj Slovensko si ponechali právnu úpravu z *Ústavnej listiny Československej republiky*,²⁵ podľa ktorej zmena ústavy, resp. ústavného zákona je možná jedine so súhlasom trojpäťinovej väčšiny všetkých poslancov zákonodarných zborov, v prípade ČR to znamená súhlas trojpäťinovej väčšiny poslancov Poslaneckej snemovne a trojpäťinovej väčšiny členov Senátu Parlamentu ČR. Na druhej strane *Ústavy SR* a ČR nepredpokladajú možnosť zmeny prostredníctvom referenda, resp. nevyhnutnosť vytvorenia špeciálneho orgánu, ktorý by bol oprávnený meniť ústavu. Rigiditu *Ústavy ČR* však posilňuje ustanovenie odseku 2 článku 9, podľa ktorého „zmena podstatných náležitostí demokratického právneho štátu nie je prípustná“. Nasledujúci odsek 3 článku 9 toto ustanovenie rozširuje aj na celkový výklad právnych nariem, ktorým „nemožno oprávniť odstránenie alebo ohrozenie základov demokratického štátu“. Hoci zo samotnej diktie ústavy nie je zrejmé, ktoré konkrétné ustanovenia sa považujú za už spomínané „podstatné náležitosti demokratického právneho štátu“, je zrejmé, že práve demokratické usporiadanie predstavuje materiálny základ ústavy a jeden z klíčových prvkov ústavnej identity Českej republiky.

Reflexia národnej identity v ústavách bývalého Československa

Vznik Československej republiky v roku 1918, ale takisto aj všetky ďalšie štátoprávne zmeny, vrátane rozdelenia ČSFR v roku 1993 a vstupu oboch jej nástupníckych štátov do Európskej únie, zakaždým priniesli nové výzvy z hľadiska definovania demosu ako nositeľa a jediného legitímného zdroja štátnej moci, ktorý je oprávnený delegovať svoje kompetencie v oblasti reálneho výkonu suverenity na volených úradníkov.²⁶ V prípade Slovenska až vznik nezávislého štátu utvoril predpoklady na zavŕšenie procesu národnej konsolidácie. Nová štátnosť však predstavovala výzvy aj z hľadiska formovania českej národnej identity, nie len v súvislosti s potrebou vytvorenia novej definície „demosu“ chápanej ako politický národ, ale aj s ohľadom jeho etnických charakteristík.

Pri analýze Ústavnej listiny Československej republiky z roku 1920 sa najčastejšie spomína jej inšpirácia francúzskym a americkým modelom. Inšpirácie ústavným systémom USA boli najvýraznejšie prítomné prihlásením sa k princípu práva národov na sebaurčenie v preambule ústavy, čo však zohľadnilo už aj

memorandum T. G. Masaryka *Samostatné Čechy* zo 7. mája 1915.²⁷ Inšpirácie *Ústavou USA* boli však prítomné napr. pri zohľadnení zásady rozdelenia moci a usporiadania súdnicstva²⁸. Na druhej strane však napr. Eva Broklová konštatuje inšpiráciu francúzskym politickým systémom z hľadiska prevzatia modelu parlamentnej demokracie a rakúskou ústavou v časti o občianskych právach.²⁹

Preambula *Ústavnej listiny ČSR* však obsahovala aj prvky nemeckého modelu ústavy, keďže sa začínala slovami: „*My, národ československý, chtiac upevniť dokonalú jednotu národa.*“ Až dodatočne sa deklaruje zámer „*prospiel' všeobecnému blahu všetkých občanov tohto štátu*“. Podobne etnicky je definovaný národ aj v zákone č. 122/1920 Sb. z. a n., ktorým sa stanovujú zásady jazykového práva v republike Československej, v ktorom bol „*jazyk československý*“ definovaný ako „*štátny, oficiálny jazyk republiky*“. Volba tohto pojmu bola výsledkom kompromisu medzi vtedajšou vládnou koalíciou a pravicovo-konzervatívnu Československou národnou demokraciou na čele s Karolom Kramárom, ktorá presadzovala pojem štátny jazyk, chápany ako symbol štátnej samostatnosti a slobody.³⁰ Preto možno konštatovať v *Ústavnej listine* aj prítomnosť prvkov nemeckého ústavného modelu, ktorý zakladal ostrý kontrast medzi etnosom a demosom, založenom na koncepcii samosprávy pre každú homogénnu etnickú skupinu. Napokon, aj preambula *Ústavnej listiny ČSR* naznačovala existenciu spojenia národa československého tým, čo Rosenfeld definoval ako „*nerozlučiteľné pre-politicke puto*“ v podobe spoločného jazyka, kultúry, etnicity, resp. náboženstva.³¹ Preambula zdôrazňuje zámer vykonávať ústavu, ako aj všetky ostatné zákony nielen v zmysle moderných zásad, obsiahnutých v revolučnom hesle sebaurčenia, ktorého naplnenie sa nepotrebuje odvolávať na žiadnu historickú legitimitu, ale aj „*v duchu našich dejín*“. Práve tento odkaz na históriu, bližšie nešpecifikovanú, však naznačuje, že nový štát minimálne predpokladal skonštruovanie takého spoločenstva, ktoré sa bude vnímať ako homogénny, nedeliteľný celok, v ktorom sa väzby vzájomnej solidarity jeho príslušníkov sformovali v plnej miere ešte pred prijatím akejkoľvek ústavy.³²

Československá republika ako národný štát bola definovaná ako „*jednotný, nedeliteľný celok*“, zároveň však *Ústavná listina ČSR* musela reflektovať reálny multietnický charakter štátu. Platilo to nielen v prípade deklarovaného priznania samosprávy Podkarpatskej Rusi³³ so zohľadnením jej jazykových a nábožen-

²⁷ BROKLOVÁ, E.: *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918 – 1938*. Praha 1992, s. 19.

²⁸ Tamže, s. 23.

²⁹ Tamže, s. 23.

³⁰ GBÚROVÁ, M.: *Politika v jazyku a jazyk v politike*. Bratislava 2009, s. 53.

³¹ ROSENFIELD, c. d., s. 763.

³² Tamže, s. 763.

³³ Odseky 3 až 9 článku 3 Ústavnej listiny ČSR neboli naplnené až do 22. novembra 1938, keď bol prijatý Ústavný zákon o autonómii Podkarpatskej Rusi. Podrobnejšie pozri BOJKO, O. – GONĚC, V. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno 1997.

²³ *Ústava České republiky*. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

²⁴ Pozri GRIMM, D.: *Types of Constitution...*, s. 110; ŠMIHULA, c. d., s. 184.

²⁵ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, ktorým se uvozuje ústavní listina Československej republiky.

²⁶ UŠIAK, J.: *Premeny suverenity európskych štátov v kontexte vybraných teórií medzinárodných vzťahov*. In *Současná Evropa*, 2009, 2, s. 11, 45.

bezprostredne po schválení *Ústavy ČR*.²³ V oboch prípadoch ide aj o mierne ri-gidné ústavy,²⁴ t. j. ich zmena si vyžaduje odlišné procedúry ako bežná zmena zákonov. Tak Česko, ako aj Slovensko si ponechali právnu úpravu z *Ústavnej listiny Československej republiky*,²⁵ podľa ktorej zmena ústavy, resp. ústavného zákona je možná jedine so súhlasom trojpäťinovej väčšiny všetkých poslancov zákonodarných zborov, v prípade ČR to znamená súhlas trojpäťinovej väčšiny poslancov Poslaneckej snemovne a trojpäťinovej väčšiny členov Senátu Parlamentu ČR. Na druhej strane *Ústavy SR* a ČR nepredpokladajú možnosť zmeny prostredníctvom referenda, resp. nevyhnutnosť vytvorenia špeciálneho orgánu, ktorý by bol oprávnený meniť ústavu. Rigiditu *Ústavy ČR* však posilňuje ustanovenie odseku 2 článku 9, podľa ktorého „zmena podstatných náležitostí demokratického právneho štátu nie je prípustná“. Nasledujúci odsek 3 článku 9 toto ustanovenie rozširuje aj na celkový výklad právnych noriem, ktorým „nemožno oprávniť odstránenie alebo ohrozenie základov demokratického štátu“. Hoci zo samotnej diktie ústavy nie je zrejmé, ktoré konkrétné ustanovenia sa považujú za už spominané „podstatné náležitosti demokratického právneho štátu“, je zrejmé, že práve demokratické usporiadanie predstavuje materiálny základ ústavy a jeden z kľúčových prvkov ústavnej identity Českej republiky.

Reflexia národnej identity v ústavách bývalého Československa

Vznik Československej republiky v roku 1918, ale takisto aj všetky ďalšie štátoprávne zmeny, vrátane rozdelenia ČSFR v roku 1993 a vstupu oboch jej následujúcich štátov do Európskej únie, zakaždým priniesli nové výzvy z hľadiska definovania demosu ako nositeľa a jediného legítimného zdroja štátnej moci, ktorý je oprávnený delegovať svoje kompetencie v oblasti reálneho výkonu suverenity na volených úradníkov.²⁶ V prípade Slovenska až vznik nezávislého štátu utvoril predpoklady na zavŕšenie procesu národnej konsolidácie. Nová štátnosť však predstavovala výzvy aj z hľadiska formovania českej národnej identity, nie len v súvislosti s potrebou vytvorenia novej definície „demosu“ chápanej ako politický národ, ale aj s ohľadom jeho etnických charakteristík.

Pri analýze *Ústavnej listiny Československej republiky* z roku 1920 sa najčastejšie spomína jej inšpirácia francúzskym a americkým modelom. Inšpirácie ústavným systémom USA boli najvýraznejšie prítomné prihlásením sa k princípu práva národov na sebaurčenie v preambule ústavy, čo však zohľadnilo už aj

memorandum T. G. Masaryka *Samostatné Čechy* zo 7. mája 1915.²⁷ Inšpirácie *Ústavou USA* boli však prítomné napr. pri zohľadnení zásady rozdelenia moci a usporiadania súdnicstva²⁸. Na druhej strane však napr. Eva Broklová konštatuje inšpiráciu francúzskym politickým systémom z hľadiska prevzatia modelu parlamentnej demokracie a rakúskou ústavou v časti o občianskych právach.²⁹

Preambula *Ústavnej listiny ČSR* však obsahovala aj prvky nemeckého modelu ústavy, keďže sa začínala slovami: „*My, národ československý, chtiac upevniť dokonalú jednotu národa.*“ Až dodatočne sa deklaruje zámer „*prospiel' všeobecnému blahu všetkých občanov tohto štátu*“. Podobne etnicky je definovaný národ aj v zákone č. 122/1920 Sb. z. a n., ktorým sa stanovujú zásady jazykového práva v republike Československej, v ktorom bol „*jazyk československý*“ definovaný ako „*štátny, oficiálny jazyk republiky*“. Volba tohto pojmu bola výsledkom kompromisu medzi vtedajšou vládnou koalíciou a pravicovo-konzervatívnu Československou národnou demokraciou na čele s Karolom Kramárom, ktorá presadzovala pojem štátny jazyk, chápany ako symbol štátnej samostatnosti a slobody.³⁰ Preto možno konštatovať v *Ústavnej listine* aj prítomnosť prvkov nemeckého ústavného modelu, ktorý zakladal ostrý kontrast medzi etnosom a demosom, založenom na koncepcii samosprávy pre každú homogénnu etnickú skupinu. Napokon, aj preambula *Ústavnej listiny ČSR* naznačovala existenciu spojenia národa československého tým, čo Rosenfeld definoval ako „*nerozlučiteľné pre-politicke puto*“ v podobe spoločného jazyka, kultúry, etnicity, resp. náboženstva.³¹ Preambula zdôrazňuje zámer vykonávať ústavu, ako aj všetky ostatné zákony nielen v zmysle moderných zásad, obsiahnutých v revolučnom hesle sebaurčenia, ktorého naplnenie sa nepotrebuje odvolávať na žiadnu historickú legitimitu, ale aj „*v duchu našich dejín*“. Práve tento odkaz na históriu, bližšie nešpecifikovanú, však naznačuje, že nový štát minimálne predpokladal skonštruovanie takého spoločenstva, ktoré sa bude vnímať ako homogénny, nedeliteľný celok, v ktorom sa väzby vzájomnej solidarity jeho príslušníkov sformovali v plnej miere ešte pred prijatím akejkoľvek ústavy.³²

Československá republika ako národný štát bola definovaná ako „*jednotný, nedeliteľný celok*“, zároveň však *Ústavná listina ČSR* musela reflektovať reálny multietnický charakter štátu. Platilo to nielen v prípade deklarovaného priznania samosprávy Podkarpatskej Rusi³³ so zohľadnením jej jazykových a nábožen-

²³ *Ústava České republiky*. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. s. 19.

²⁴ Tamže, s. 23.

²⁵ Tamže, s. 23.

²⁶ GBÚROVÁ, M.: *Politika v jazyku a jazyk v politike*. Bratislava 2009, s. 53.

²⁷ ROSENFELD, c. d., s. 763.

²⁸ Tamže, s. 763.

²⁹ Odseky 3 až 9 článku 3 *Ústavnej listiny ČSR* neboli naplnené až do 22. novembra 1938, keď bol prijatý Ústavný zákon o autonómii Podkarpatskej Rusi. Podrobnejšie pozri BOJKO, O. – GONĚC, V. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno 1997.

²³ *Ústava České republiky*. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. s. 19.

²⁴ Pozri GRIMM, D.: *Types of Constitution...*, s. 110; ŠMIHULA, c. d., s. 184.

²⁵ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, ktorým se uvozuje ústavní listina Československej republiky.

²⁶ UŠIAK, J.: *Premeny suverenity európskych štátov v kontexte vybraných teórií medzinárodných vzťahov*. In *Současná Evropa*, 2009, 2, s. 11, 45.

ských špecifík, ale aj v inkorporovaní siedtej hlavy, obsahujúcej práva národných, náboženských a rasových menšín. Bezprostredne po schválení *Ústavnej listiny ČSR* ešte v ten istý deň bol schválený už spomínaný Jazykový zákon. Definícia demosu teda bola aj z hľadiska *Ústavnej listiny ČSR* problematická, keďže etnické menšiny neboli v plnej miere definované ako spolu-konstitutívny element novej štátnosti, aj keď im príslušná legislatíva poskytovala relativne vysoký štandard občianskych a jazykových práv. *Ústavná listina ČSR* tak kolísala medzi koncepciou národa, budovaného primárne na základe etnických charakteristik, a občianskym modelom politického národa.

Takzvaný jazykový zákon však reflektouje aj značné problémy pri definovaní dominantného národa, keď na jednej strane definuje jazyk československý ako oficiálny, štátny jazyk, zároveň však článok 4 tohto zákona konštatuje, že na území českých krajín úrady „úradujú spravidla po česky, na Slovensku spravidla po slovensky“. Pritom tento článok kodifikoval a stabilizoval prax, podľa ktorej slovenské vybavenie na podanie v jazyku českom a naopak sa považovalo za vybavenie, ktoré sa stalo v jazyku podania. Táto najprv faktická, po roku 1945 už oficiálna prax dvojjazyčnosti, t. j. rovnoprávneho používania dvoch národných jazykov, sa stala štandardom počas celého obdobia existencie československého štátu. Ďalšie ústavy, prijaté komunistickým režimom, jednak *Ústava 9. mája* z roku 1948, jednak *Ústava ČSSR*, sa jazykovej otázke vyhýbali, hoci etnická definícia československého štátu sa zachovala, ba dokonca pod vplyvom druhej svetovej vojny a odsunu, ktorý sa týkal najmä príslušníkov menšiny nemeckej a čiastočne aj maďarskej a poľskej, sa posilnila.

Napríklad *Ústava 9. mája* zdôrazňovala slovanský charakter štátu. Platilo to v preambule, ktorá vyzdvihovala úlohu ZSSR, označovaného v prvom rade ako „slovanská veľmoc“ v boji slovenského a českého národa za oslobodenie, ale zároveň aj z hľadiska zahraničnopolitickej orientácie zdôrazňovala miesto ČSR v „rodine slovanských štátov“. Preamble zároveň jednoznačne definovala národný charakter štátu, zbaveného „všetkých nepriateľských živlov“. Zároveň však v duchu vývoja po druhej svetovej vojne oficiálne vypustila koncept československého národa, namiesto toho definovala ČSR ako „štát dvoch rovnoprávnych slovanských národov, Čechov a Slovákov“. Naopak, o menšinách sa nezmieňuje vôbec, v preambule sa však hovorí o „potomkoch cudzích kolonistov, usadených medzi nami“, ktorí užívali „podľa našej ústavy všetkých demokratických práv rovnako s nami“, ale zároveň počas druhej svetovej vojny „horlivovo pomáhal... zákernému prepadnutiu nášho mierumilovného štátu odvekému nepriateľovi“.³⁴ Menšiny, resp. ich príslušníci sa teda v preamble ústavy chápou ako nepriatelia štátu, resp. jeho potenciálne nepriatelia. Na druhej strane slovanská orientácia štátu, t. j. orientácia na ZSSR, je v dĺžkej ústavy takmer rovnocenná s deklarovaným zámerom výstavby socializmu.

³⁴ Ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii.

Ústava Československej socialistickej republiky z roku 1960 zas otvorené potvrdila mocenský monopol KSČ zavedením článku 4, ktorý túto stranu označil za „vedúcu silu v spoločnosti a v štáte“ a jej príslušníkov za „najaktívnejších a najuveďomejších občanov z radov robotníkov, rolníkov a inteligencie“, čo zároveň znamenalo popretie princípu rovnosti občanov. Navyše, upustila od zdôrazňovania slovanskej identity štátu, keď orientáciu na „rodinu slovanských štátov“ otvorené nahradila „spojenectvom“ so ZSSR a explicitným zdôraznením príslušnosti štátu k tzv. svetovej socialistickej sústave, t. j. k sovietskemu bloku. Nadálej definovala Československo ako „národný štát“, tentoraz v podobe „štátu dvoch rovnoprávnych, bratských národov“, v článku 25 sa však zmieňovala aj o „občanoch maďarskej, ukrajinskej a poľskej národnosti“. Na individuálnom základe im štát priznával zabezpečenie „všetkých možností a prostriedkov na vzdelenie v materskom jazyku a pre kultúrny rozvoj“.³⁵

Ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii z 27. októbra 1968 definíciu „demosu“ nemodifikoval v tom zmysle, že nadálej uznával ČSSR ako štát „dvoch rovnoprávnych bratských národov, Čechov a Slovákov“.³⁶ Hoci sa federalizácia spoločného štátu udiala de facto „rozostúpením“ unitárneho štátu,³⁷ v článku 1 sa však konštatuje dobrovoľný charakter štátneho zväzku „dvoch rovnoprávnych národných štátov“ i suverenita republík. Ústavný zákon deklaratívne uznával v preambule i v článku 1 aj „neodňateľnosť práva na sebaurčenie až do oddelenia“,³⁸ ďalej však prípadnú alternatívu vystúpenia niektoréj republiky zo spoločného štátneho zväzku neupravoval, preto uvedené práva boli až do prijatia zákona č. 327/1991 Zb. o referende z ústavnoprávneho hľadiska fakticky vykonateľné. Jazyková otázka sa výraznejšie v zákone nevyskytuje, hoci v rokoch 1968 – 1969 sa v slovenskej spoločnosti objavovali úvahy o prijatí zákona na ochranu slovenčiny. Jeho iniciátorom bol jazykovedec Jozef Ružička.³⁹ Na federálnej úrovni však legislatíva kodifikovala dovtedajší faktický stav, keď ústavný zákon o československej federácii v článku 6 konštatoval rovnopráenosť používania českého a slovenského jazyka pri vyhlasovaní zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov, ako aj pri rokovanií všetkých štátnych orgánov ČSSR a oboch republík, v kona- ní pred nimi a v styku s občanmi.

Hoci v podmienkach opäťovného nastolenia normalizačného posttotalitného režimu a novej centralizácii spoločného štátu nadobudla *Ústava ČSSR* vrátane ústavného zákona o československej federácii fiktívny charakter, keďže skutoč-

³⁵ Ústavný zákon Národného zhromaždenia č. 100/1960 Zb. Ústava Československej socialistickej republiky.

³⁶ Ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii.

³⁷ ŽATKULIAK, J.: Deformácie ústavného zákona o československej federácii po októbri 1968. In *Historický časopis*, 40, 1992, s. 473 – 486.

³⁸ Ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii.

³⁹ GBÚROVÁ, M.: *Jazyk v politike, politika v jazyku*, s. 63.

ným centrom prijímania politických rozhodnutí neboli ústavne definované štátne orgány, ale mocenská špička monopolne vládnucej KSČ. V demokratických podmienkach však aj takýto charakter ústavy poskytol najmä slovenským politickejmi elitám vysokú mieru sebavedomia a legitimizoval úvahy o možnom rozpade ČSFR.

Definícia „demosu“ v Ústave Slovenskej republiky a v Ústave Českej republiky po roku 1993

Pre ústavné systémy štátov strednej a východnej Európy, vrátane Slovenska a Česka, sú v období po roku 1989 charakteristické prvky španielskeho ústavného modelu.⁴⁰ Hoci v oboch prípadoch ide o unitárne štaty, španielsky model ústavy predstavoval pre ne precedens z hľadiska toho, čo Michel Rosenfeld označil za inkorporáciu transnacionálnej dimenzie do ústavných systémov národného štátu. Ústavy SR a ČR, ako aj španielska ústava z roku 1978 boli koncipované s perspektívou možného vstupu do EÚ, čo sa prejavilo vo viacerých ustanoveniach. A týka sa to nielen liberálno-demokratických noriem prijatých Radou Európy (*Listiny základných práv a slobôd*), ktoré sa stali súčasťou ústav oboch štátov, aj keď v rozdielnej podobe.

Článok 7 Ústavy SR umožňuje Slovensku vstúpiť do štátneho zväzku s inými štátmi alebo rozhodnúť o vystúpení z neho prijatím ústavného zákona a následným referendom. Toto ustanovenie bolo v čase jej prijatia v septembri 1992 zakomponované do Ústavy SR o. i. aj s ohľadom na možnosť vstupu do spoločného štátneho zväzku s ČR. Ústava ČR sa už pripravovala a prijímať v situácii, keď rozpad ČSFR nebolo možné zastaviť, preto úvahy o spoločnom štátnom zväzku boli bezpredmetné. Na druhej strane, obe ústavy garantovali od samého počiatku svojej platnosti nadradenosť medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, ktoré boli danými krajinami ratifikované, nad domácou legislatívou. Uznanie nadradenosť medzinárodného práva nad domácom však platilo iba v ľudsko-právnej dimenii. Prítomnosť transnacionálnej dimenzie však nebola v ústavnom systéme SR a ČR novinkou, keďže aj prvá ČSR reflektovala a uznávala v niektorých aspektoch nadradenosť medzinárodnej práve nad vnútrosťátnym. Platilo to napr. v prípade už spomínaného „jazykového zákona“, ktorý sa v čl. 1 a 2 odvolával na tzv. menšiu Saintgermainskú zmluvu, t. j. dohodu uzavretú v St. Germain-en-Laye zo dňa 10. septembra 1920 (*Mierová zmluva medzi čelnými mocnosťami spojenými a združenými a Československom*). V rámci spomínamej zmluvy sa ČSR zaviazala článkom č. 57 prijať ustanovenia o ochrane záujmov tých obyvateľov československého štátu, ktorí sa od väčšiny líšia rasou, jazykom a náboženským vyznaním. A tak táto zmluva stala v úplnom znení súčasťou československého právneho posa.

⁴⁰ ROSENFIELD, c. d., s. 764 – 765.

riadku ako zák. č. 507/1921 Zb. z. a n.⁴¹ V prípade Slovenska možno hovoriť o kombinácii modelu španielskeho a nemeckého, keďže *Ústava SR* obsahuje etnocentrické prvky. Pri formovaní politického systému SR sa viackrát prejavilo napäťie medzi deklarovaným národným charakterom štátu, ktorý sa snažia jeho oficiálne dokumenty zdôrazňovať, a jeho reálnym multietnickým charakterom s vysokým zastúpením národnostných menšíň (podľa sčítania obyvateľov z roku 2011 sa k slovenskej národnosti prihlásilo 80,7 % obyvateľov).

Preambula Ústavy SR definuje ako štátotvorného činiteľa národ slovenský, ktorý je chápany ako monolitný kolektív, až na ďalšom mieste sú spomínaní príslušníci národnostných menšíň a etnických skupín, ale už ako jednotlivci. Spoločne tieto dve rôzne entity predstavujú „občanov Slovenska“. Oproti pôvodnému návrhu bol etnický faktor vnesený do Ústavy SR dodatočne v procese jeho schvaľovania, preambula sa pôvodne mala začínať slovami: „My občania Slovenskej republiky.“⁴² Dikcia Ústavy SR teda obsahuje prvky kombinácie národného, resp. etnického a občianskeho princípu. Etnocentrickým príkladom je napr. aj článok 7a, podľa ktorého „Slovenská republika podporuje národné povedomie a kultúrnu identitu Slovákov žijúcich v zahraničí, podporuje ich inštitúcie zriadené na dosiahnutie tohto účelu a vzťahy s materskou krajinou“. Navýše, prejavom rozchodu s československou štátoprávnou tradíciou je ustanovenie, podľa ktorého štátnym jazykom SR je slovenský jazyk.

Pojem štátny jazyk v tejto súvislosti implikuje nielen dominanciu slovenského jazyka, ale aj jeho privilegované postavenie a osobitnú ochranu zo strany štátu. V tejto súvislosti Slovensko prevzalo politickú a štátoprávnu terminológiu Uhorska, v ktorom maďarčina mala postavenie „národného jazyka“. Používanie menšinových jazykov sa tak stalo predmetom sporov a konfliktov, čo viedlo k častým novelizáciám jazykovej legislatívy. Fakticky sa tzv. národne orientovaná časť slovenskej reprezentácie pokúšala v štáte s relatívne vysokým zastúpením príslušníkov národnostných a etnických menšíň demonštrovať zhodu jazykových a štátnych hraníc, čo pri pomínilo francúzsksku predstavu o definícii demosu prinajmenšom v symbolickej rovine. Hoci v praktickej rovine sa zásadné zmeny, ktoré by prispievali k vytláčaniu menšinových jazykov zo vzdialovacej sféry alebo verejného života, neudiali, už len symbolické presadzovanie uvedenej predstavy a prijímanie legislatívnych noriem, ktoré umožňovali nejednoznačný výklad, resp. sankcionovanie za jazykové delikty, sa stalo zdrojom napäťia v rokoch 1994 – 1998 i neskôr po roku 2006.

Na rozdiel od Slovenska Ústava Českej republiky pripomína skôr francúzsksky model, ktorý súčasťou rešpektuje takisto etnické hodnoty, ale pod pojmom „demos“ chápe celé obyvateľstvo Francúzska. Národ sa takto stotožňuje so štátom, ako

⁴¹ SOMOROVÁ, L.: Maďari a Nemci v právnom poriadku Československa a Slovenska od roku 1918 do roku 1989. In *Clovek a spoločnosť*, 9, 2006, 1, s. 3; <http://www.saske.sk/cas/archiv/1-2006/index.html>

⁴² GBÚROVÁ, M.: Jazyk v politike, c. d., s. 69.

ukazuje Rosenfeld, etnos v prípade českej ústavy zostáva takmer neviditeľný. Dominantným je pritom princíp demokratickej samosprávy v spoločenstve (polite) rovnoprávnych občanov, spojených navzájom prostredníctvom spoločenskej zmluvy. Občianske práva sa v tomto modeli ústavy chápu ako univerzálne. Český „demos“ ako politický národ je vymedzený jednak vzťahom k tradícii českej štátnosti, jednak teritoriálne, obývaním troch historických krajín – Čiech, Moravy a Sliezska. Kým etnický princíp v ústave zdôraznený nie je, už sama preambula deklaruje ČR ako *vlast' rovnoprávnych, slobodných občanov*. Podobne jazyková identita českej spoločnosti nie je vyjadrená v texte ústavy, ale vystupuje ako implícitný predpoklad. Napriek tomu však niektorí poslanci ČNR pri prerokúvaní *Ústavy ČR* v decembri 1992 navrhovali zakotviť postavenie českého jazyka ako jazyka úradného (napr. Petr Kavan z Hnutia za samosprávnu demokraciu – Strany Moravy a Sliezska a Antonín Hrazdíra, zvolený za Ľavý blok, poslanec Eduard Zeman navrhoval ako možný variant aj uznanie češtiny ako štátneho jazyka⁴³), ale ich návrhy sa nestretli s pochopením.

Poslanci za moravistické hnutie spoločne s predstaviteľmi krajne pravicového subjektu Združenie pre republiku – Republikánska strana Československa odmietli *Ústavu ČR* podporiť. Takto etnický neutrálna diktia čiastočne zodpovedá konštruovaniu identity českej štátnosti ako etnický monolitnej, z čoho vyplýva absencia potreby zdôrazňovať kultúrno-etnické hodnoty, z ktorých česká štátnosť vychádza.

Na rozdiel napr. od nemeckého modelu neutvára priestor na konstitucionálnej úrovni pre uznanie alebo rozvoj skupinovej, resp. národnej identity.⁴⁴ Od amerického modelu, v ktorom ústava konštituuje národ,⁴⁵ sa zasa česká ústava líši v tom, že sa odvoláva na konkrétny politický národ, definovaný teritoriálne, prístnym, že sa odvolava k troma uvedeným historickým regiónom, z ktorých sa Česká republika skladá.

Odvoláva sa na historické štátoprávne tradície Česka, ktoré sú konkrétnie zakotvené v odkaze na tradíciu „krajín Koruny českej a štátnosti československej“. Kvituje obnovu samostatnej českej štátnosti, aj keď v neskoršom politickom diskurze sa k podobným myšlienкам české politické elity nehlásia. Preto *Ústava ČR* oveľa viac rešpektuje princíp kontinuity s predchádzajúcimi formami štátnosti, ktoré sú v ústave SR s odvolaním sa na sebaurčovacie právo obsahuje revolučné, diskontinuitné prvky. Má zakladateľský charakter, česká čiastočne modifikuje existujúcu formu vlády.⁴⁶ Jej odvolávanie sa na „cyrilo-metodské duchovné dedičstvo a historický odkaz Veľkej Moravy“ je skôr odvolávanie sa na duchovnú tradíciu

⁴³ Česká národní rada 1992 – 1992, 10. schůze, 16. 12. 1992. Stenoprotokoly. Praha : Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální knihovna; <http://www.psp.cz/eknih/1992cnr/stenprot/010schuz/s010003.htm>

⁴⁴ ROSENFIELD, c. d., s. 763,

⁴⁵ Tamže.

⁴⁶ Definíciu pozri GRIMM, D.: *Types of Constitution*, s. 108.

než na tradíciu štátnosti. Podobne iné slová preambuly – „pamätajúc na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov a na stáročné skúsenosti zo zápasov o národné bytie a vlastnú štátosť“ – sa neodvolávajú na konkrétné prelomové body v dejinách Slovenska alebo etapy vývoja, majú skôr všeobecný charakter. Historická legitimita teda pri formulovaní tradícií slovenskej štátnosti zohrávala v roku 1992 menšiu rolu ako princíp sebaurčenia. Slovenská štátosť z roku 1993 sa tak sama stala novozaloženou tradíciou.

Na druhej strane, tvorcovia českej ústavy na veľkomoravskú tradíciu rezignovali, azda preto, lebo ju nepovažovali za dostatočne spätú s tradíciou českej štátnosti. K veľkomoravskej tradícii sa hlásili jedine poslanci Hnutia za samosprávnu demokraciu – Stranu Moravy a Sliezska,⁴⁷ ktorí ňou operovali s cieľom legitimizovať moravský regionálny, resp. etnický partikularizmus.

Skúsenosť s československým federalizmom, ktorý zlyhal vo chvíli, keď sa začal demokratizovať, a teda v situácii, keď sa federatívna, resp. zložená štruktúra štátu mohla v plnej miere uplatniť, viedla k rozhodnutiu politických elít koncipovať nástupnícke štaty ako centralistickej. *Ústava SR* v článku 3 zdôrazňuje jednotnosť a nedeliteľnosť územia SR. Úsilie zabrániť prelínaniu etnického a teritoriálneho štiepenia krajiny bolo prítomné aj pri diskusiach o územnom členení SR, resp. bol v tom jeden z dôvodov neochoty časti slovenskej politickej reprezentácie diskutovať o utvorení stupňa samosprávy na úrovni regiónov. Tento krok motivovali najmä obavy z požiadaviek časti predstaviteľov maďarskej menšiny na vytvorenie územnej autonómie v regiónoch obývaných maďarskou menšinou. Podobné úsilie rovnako ako návrhy na vytvorenie takého samosprávneho regiónu, v ktorom by maďarská menšina mala dominantné postavenie, sa stretávali s odmietavou reakciou slovenskej väčšiny.⁴⁸ Princíp centralistickej štátnosti je v *Ústave ČR* zakotvený dvojnásobne. Popri článku 1, podľa ktorého je ČR „zvrchovaný, jednotný a demokratický právny štát, založený na úcte k právam a slobodám človeka a občana“, je princíp unitarizmu zakotvený aj v článku 11 *Ústavy ČR*. Ten tvrdí, že „územie Českej republiky tvorí nedeliteľný celok, ktorého štátne hranice môžu byť menené len ústavným zákonom“. Podobne ako v prípade Slovenska aj tvorcovia územného členenia v Českej sa usilovali, aby v krajinе nevznikol žiadny regón (za daných okolností skôr okres), v ktorom by mali výraznejší vplyv napr. príslušníci pol'skej menšiny. Región niekdajšieho Tešínska bol ešte v roku 1960 administratívne rozdelený medzi okresy Karviná a Frýdek-Místek, čo zostało aj po roku 1989.

⁴⁷ Česká národní rada 1992 – 1992, 10. schůze, 16. 12. 1992. Stenoprotokoly. Praha : Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Digitální knihovna; <http://www.psp.cz/eknih/1992cnr/stenprot/010schuz/s010004.htm>

⁴⁸ ŠUTAJOVÁ, J.: Maďarské politické strany na Slovensku po roku 1989 a ich vplyv na reformu verejnej správy. In *Sociálne a politické analýzy*, 1, 2007, 1, s. 24 – 45; http://sapa.ff.upjs.sk/images/files/79_1803537698_5_Sutajova.pdf; SMK chce šest' okresov za každú cenu pokope. In *Sme*, 8. 3. 2001.

Ústava ČR reflektovala subjektivitu historických regiónov jedine vo svojej preambule a následne v obyčajnom zákone je identita Moravy prítomná v tzv. veľkom štátom znaku. Podobne regionálna subjektivita absentuje v ďalších zákonoch vrátane ústavného zákona o územnom členení ČR. Subjektivitu Moravy ako historického regiónu ČR reflektovala jedine preambula *Ústavy ČR*, z parlamentných politických subjektov vo svojom názve jedine Komunistická strana Čiech a Moravy, považovaná za antisystémovú opozíciu.

V čase prijímania *Ústavy ČR* bol však koncept etnický *de facto* monolitného štátu bez politicky relevantných národnostných menšíň vystavený vážnym pochybnostiam. Týkalo sa to práve postavenia Moravy, resp. aj Sliezska v rámci ČR, pričom lídri moravistických politických subjektov presadzovali v rokoch 1990 – 1992 aj riešenie moravskej otázky na federálnej úrovni, t. j. povýšenie regionálnej identity Moravy na identitu národnopolitickej. Rastúca podpora moravského hnutia v roku 1990 a jeho politizácia vrátane vznášania národnopolitickej ambícií, ktoré zaznamenávali určité úspechy osobitne v regióne južnej Moravy, viedli 9. mája 2012 Federálne zhromaždenie ČSFR k revokácii rozhodnutia o zrušení krajiny moravsko-sliezskej z 1. januára 1949 v rámci nového územnosprávneho členenia. Toto uznesenie bolo označené za „akt nespravodlivý a poplatný totalitnej byrokraticko-centralistickej praxi“, resp. za krok „v rozpore s princípy demokracie a samosprávy, a ktorý tak podstatne prispel k deformovanému vývoju československej spoločnosti“. Zároveň vtedajšie FZ ČSFR vyslovilo „pevné presvedčenie“, že nové štátoprávne usporiadanie, ktoré prijmú slobodne zvolené zákonodarné zbory, „túto nespravodlivosť napravia“⁴⁹. Uvedené uznesenie predstavovalo nekonkretizovaný príslušný zmeny štátoprávneho postavenia Moravy, na ktorý sa v roku 1992 pri prijímaní *Ústavy ČR* odvolávali moravistickí poslanci ČNR. Zároveň však predstavovalo po roku 1989 jediný náznak možného oficiálneho uznania štátoprávnych ambícií Moravy, aj keď napr. prezident Václav Havel vo svojom prejave vo FZ, v ktorom otvoril otázkou štátnych symbolov, na vrchoval vyjadriť symbolický subjektivitu Moravy v štátom znaku formou štítka v centre štátneho znaku.⁵⁰

Uvedené požiadavky sa nestretli s podporou ani vo väčšine českej spoločnosti, ani v prostredí slovenskej politickej reprezentácie, ktorá sa, naopak, obávala, že národnopolitickej dimenziu riešenia otázky postavenia Slovenska môže uznanie moravských ašpirácií spochybniť.⁵¹ Pozmeňovací návrh poslanca ČNR Petra Kavana, zvoleného za Hnutie za samosprávnu demokraciu – Stranu Moravy a Sliezska, aby názov budúcej samostatnej ČR znel Českomoravská republika, bol ktorý by mala charakter spolku krajiny Českej a krajiny Moravskosliezskej, bol zamietnutý podobne ako ďalšie návrhy poslancov za toto zoskupenie (napr. Jiří RYCHLÍK, J.: *Rozdelení Československa 1989 – 1992*. Praha 2012, s. 128).

⁴⁹ Usnesení Federálneho shromáždení č. 212 o obnovení moravsko-slezské samosprávy. Praha, Federálne zhromaždenie ČSFR 9. 5. 1990. <http://psp.cz/eknih/1986fs/slsm/usneseni/u0212.htm>

⁵⁰ RYCHLÍK, J.: *Rozdelení Československa 1989 – 1992*. Praha 2012, s. 128.

⁵¹ Tamže, s. 197 – 200.

Bílý), požadujúce vypustenie ustanovenia o jednotnosti Českej republiky z článku 1 navrhovanej *Ústavy ČR*.⁵² Parlamentná väčšina však nebola ochotná o teritoriálnej subjektivite Moravy ani len diskutovať, čo potvrdzujú slová poslankyne za Hnutie za samosprávnu demokraciu – Stranu Moravy a Sliezska: „... keď sa povie Morava, vylúdňuje sa snemovňa.“⁵³

Úvahy o spolkovom, resp. federativnom usporiadani ČR však implicitne odmietol už článok 8 *Ústavy ČR*, ktorý zaručuje „samosprávu územných samosprávnych celkov“. Neúspech moravistických subjektov v parlamentných volbách v roku 1996 rozhodol aj o štátoprávnych ambíciach Moravy. V decembri 1997 bol schválený ústavný zákon č. 347/1997 Sb. o vytvorení vyšších územných samosprávnych celkov. Názvy a ani hranice týchto celkov nereflektovali historicú identitu regiónov, t. j. historicá hranica Čiech a Moravy prechádza územím Budějovického, Jihlavského a Pardubického kraja, hranica medzi Moravou a Sliezscom územím Olomouckého a Ostravského kraja. Až novela príslušného ústavného zákona č. 176/2001 Sb. umožnila zohľadnenie prvkov historickej identity. Týkalo sa to zmeny názvu Budějovického kraja na Juhočeský kraj, Jihlavského kraja na Vysočinu, ale takisto premenovania Brnianskeho kraja na Juhomoravský kraj a Ostravského kraja na kraj Moravskosliezsky. Napriek tomu však aj územné členenie ČR je rovnako ako v prípade územného členenia Slovenska, ktoré nerešpektuje nielen etnické hranice, ale ani hranice historickej regionov (zúp), prejavom politiky národnej homogenizácie po vzniku nezávislých štátov.

Jazykové chápanie národa, na ktorého základe bola konštruovaná slovenská aj česká identita, však v prípade ČR naráža na problém identity moravskej a sliezskej, ktorá je v uvedených regionoch konkurenciou českej identity. Treba pripomenúť, že moravská a sliezska identita v časti obyvateľstva týchto krajín presahuje chápanie identity regionálnej. Osobitne sa to týka moravskej identity, v roku 1991 sa k moravskej národnosti prihlásilo 1 362-tis. osôb, t. j. až 13,2 % obyvateľstva ČR. Po rozklade moravistických politických zoskupení, ktoré sa po roku 1996 už do Poslaneckej snemovne Parlamentu ČR nedostali, sice počet občanov, hlásiacich sa k moravskej národnosti, zaznamenal prudký pokles (380 474 osôb, t. j. 3,7 % všetkého obyvateľstva ČR), v roku 2011 sa počas sčítania obyvateľov k moravskej národnosti prihlásilo 522 474 osôb, t. j. 6,7 % všetkého obyvateľstva ČR. Hoci Moravania ako etnická menšina, resp. menšinový národ v ČR oficiálne uznávaný nie sú, počet obyvateľov, identifikujúcich sa ako Moravania, je vyšší, ako počet ľudí hlásiacich sa k slovenskej národnosti⁵⁴. Ich podiel teda stúpol, preto možno konštatovať, že moravská otázka je v českej spoločnosti latentne prítom-

⁵² Česká národní rada 1992 – 1992, 10. schůze, 16. 12. 1992. Stenoprotokoly. Praha : Poslanecká snemovna Parlamentu České republiky. Digitální knihovna; <http://www.psp.cz/eknih/1992cnr/stenprot/010schuz/s010002.htm>

⁵³ Tamže.

⁵⁴ Předběžné výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011. Praha : Český statistický úřad 2011; http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/predbezne_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011

ná. Sem-tam sa objavujú aj správy o projekte samostatného moravského jazyka.⁵⁵ Hoci Česky štatistický úrad *de facto* existenciu moravského jazyka uznal tým, že ho v sčítacích hárkoch uviedol ako samostatný jazyk, ku ktorému sa mohli občania prihlásiť ako k svojmu materinskému, k moravčine sa prihlásilo iba 108 469 respondentov, t. j. podstatne menej ako tých, ktorí sa prihlásili k moravskej národnosti.⁵⁶ V českej spoločnosti pretrváva aj samostatná sliezska identita, idea samostatnej sliezskej národnosti má však marginálny charakter.

Požiadavky na štátну ochranu českého jazyka neuspeli v roku 1992 a nestretli sa zatiaľ s väčším ohlasom zo strany spoločnosti. Legislatívna ochrana českého jazyka nie je predmetom významnejšieho tlaku zo strany spoločnosti a nepatrí medzi priority politických elít v ČR. Návrh na prijatie samostatného zákona o štátnom jazyku a o jazykoch národnostných menší v ČR predložila napr. v roku 1995 skupina poslancov na čele s Jiřím Hájkom (KSČM),⁵⁷ nenašiel však dostatočnú podporu v Poslaneckej snemovni Parlamentu ČR a nesúhlas s ním vyjadriala aj vláda ČR, pričom svoje rozhodnutie zdôvodňovala nespochybňovanou dominanciou českého jazyka, hoci predkladatelia zákona hovorili o „čoraz intenzívnejšie sa presadzujúcej tendencii zatláčania češtiny vo verejném živote“.⁵⁸ Prijatie zákona o štátom jazyku v ČR presadzujú aj krajne pravicové sily.⁵⁹ Prijatie zákona o štátom jazyku v ČR upravujú čiastkové zákony, týkajúce sa rozličných oblastí života.

Štátna symbolika a národná identita

Dôležitým vyjadrením národnej a štátnej identity sú aj štátne symboly, kodifikované ústavami oboch štátov. Aj ony predstavujú vyjadrenie momentov kontinuity a zmeny. Štátna symbolika ČR podstatne viac vychádza z kontinuity s bývalou ČSFR. *Ústava ČR* v článku 14 definuje ako štátne symboly „veľký a malý štátny znak, štátne farby, štátnu vlajku, vlajku prezidenta republiky, štátnu pečať a štátnu hymnu“. Kým tzv. malý štátny znak podľa zákona ČNR č. 3/1993 zo 17.

⁵⁵ ZEMANOVÁ, B.: Moravané tvoří spisovnou moravštinu. In *Brněnský deník*, 12. 11. 2008.

⁵⁶ Tab. 614. Obyvateľstvo podle veku, podle národnosti, materinského jazyka, náboženské víry, nejvyššieho ukončeného vzdelania, státného občanství a podle pohlaví. In *Obyvateľstvo podle sčítania ľudu, domu a bytov* 2011. Česká republika. Praha 2012, s. 356; [http://www.czso.cz/csu/2012ediciplanning.nsf/t/A10032E9A7/\\$File/OBCR614.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012ediciplanning.nsf/t/A10032E9A7/$File/OBCR614.pdf)

⁵⁷ Návrh poslance J. Hájka a ďalších na vydanie zákona o štátnom jazyce České republiky a o jazyčich národnostných menší. Tisk č. 2018. Praha : Parlament České republiky, Poslanecká snemovna 12. 12. 1995. <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t201800.htm>

⁵⁸ Usnesení vlády České republiky ze dne 17. ledna 1996 č. 67+P k poslaneckému návrhu zákona o štátnom jazyce České republiky a o jazyčích národnostných menší (tisk č. 2018). Praha : Vláda České republiky 17. 1. 1996; <http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usnweb.nsf/0/C1F07B35524FB953C12571B6006D0EC8>.

⁵⁹ Zákon o štátnom jazyce České republiky. Národní Tisková Agentura: Svatováclavský národní sněm, 28. 9. 2006; http://www.natia.cz/sv_snem/images/zakon.pdf

decembra 1993 definuje ako malý štátny znak štít s českým dvojchvostým levom, veľký štátny znak svojou nadväzuje na štvrtencový štít, ktorý sa v rokoch 1990 – 1992 používal ako štátny znak ČSFR, pričom v druhom a treťom poli sú umiestnené historické symboly Moravy a Sliezska. V snahe minimalizovať moravský, resp. sliezskej regionálno-ethnický partikularizmus sa však zákonodarcovia vyhli akémukoľvek historickému zadefinovaniu uvedených symbolov. Zákon nehovorí, že sa v tzv. veľkom štátom znaku ČR skutočne nachádzajú symboly Moravy, resp. Sliezska ako historických krajín Českého kráľovstva. Najvýraznejším prejavom identifikácie českej spoločnosti so štátoprávnym a politickým dedičstvom bolo prevzatie vlajky niekdajšieho spoločného štátu, hoci pôvodný ústavný zákon o zániku federácie takýto krok vylučoval. Preto tento krok vyvolával konflikty medzi slovenskou a českou politickou reprezentáciou. Historickú červeno-bielu českú vlajku však už na začiatku 90. rokov česká spoločnosť neakceptovala a navyše bola totožná s vlajkou susedného Poľska⁶⁰. Súčasťou štátnej symboliky ČR zostala vlajka prezidenta republiky, čo potvrdzuje, že prezident si zachovával aj na začiatku 90. rokov funkciu integračného prvku českej spoločnosti. V duchu tradície prvej ČSR prevzala nezávislá ČR aj symboliku štátnych farieb bielej, červenej a modrej v uvedenom poradí. Aj hymnu sa stala niekdajšia česká časť štátnej hymny bývalej ČSFR.

Bez výraznejších konfliktov sa vyvíjala aj štátna symbolika SR. Súčasťou politickej agendy slovenského národnopolitického hnutia bola aj polemika a v niektorých prípadoch až odmiatie politiky prezidentov bývalého Československa, azda s výnimkou Ludvíka Svobodu a Gustáva Husáka. Preto samotná funkcia prezidenta republiky neplnila v slovenskej spoločnosti podobnú integrujúcu úlohu ako v spoločnosti českej. V dôsledku toho sa v čl. 8 *Ústavy SR* nedostala štandarda prezidenta republiky do sústavy taxatívne vymenovaných štátnych symbolov. Pôvodná štátna vlajka SR z roku 1990 bola doplnená o vyobrazenie štátneho znaku na prednej polovici listu⁶¹, aby sa odlišila od symbolov Ruskej federácie, resp. Slovinska. Hoci v minulosti o štatút národnej hymny súperili súčasná hymna *Nad Tatrou sa blyska*, ktorá bola aj súčasťou československej štátnej hymny, a pieseň *Hej, Slováci*, v súčasnosti je štátna hymna predmetom väčšinového konzenu a návrhy na jej zmenu sa nestretávajú s významnejším ohlasom.⁶²

Na rozdiel od ČR sa však najmä v 90. rokoch začal neoficiálne považovať za súčasť slovenskej štátnej symboliky aj štátny jazyk, hoci *Ústava SR* ho explicitne medzi štátne symboly nezaraduje. Takéto vnímanie si osvojila najmä tzv. národné orientovaná časť slovenského politického spektra a občianskej spoločnosti. Potvrdzuje to napr. *Návrh zásad zákona o štátnom jazyku v SR*, ktorý v júni 1994 vypracovali Matica slovenská, Spolok slovenských spisovateľov a Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. Dokument zdôvodňuje prijatie nového zákona o štátnom ja-

⁶⁰ RYCHLÍK, c. d., s. 357.

⁶¹ Zákon NR SR č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní.

⁶² Kováč navrhoval novú hymnu, Stern chcel ísť za dedom na cintorín. TASR, 3. 5. 2004.

zyku nielen díkciou Ústavy SR a potrebou zaviesť na Slovensku „jazykový poriadok“, ktorého existenciu podľa jeho signatárov neumožňovala dovtedajšia platná legislatívna úprava⁶³, ale aj tým, že v podmienkach suverénneho štátu štátny jazyk predstavuje „duchovnú súčasť štátnej symboliky“⁶⁴. Napriek tomu, že približne 15 % obyvateľstva SR tvoria príslušníci národnostných menšíns, návrh zásad zákona konštatoval, že štátny jazyk predstavuje „integrujúci faktor suverenity SR“.

Podobné formulácie sa do textu zákona ani do dôvodovej správy k návrhu zákona nedostali. Dôvodová správa, vypracovaná Ministerstvom kultúry SR, však používala tézu o role slovenského jazyka ako „jazyka zjednocujúceho všetkých občanov Slovenskej republiky“. Zároveň sa v nej uvádza, že ide o národný jazyk Slovákov ako „jediného štátotvorného subjektu Slovenskej republiky“,⁶⁵ t. j. deklarovala etnický charakter štátu. Zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku SR nepoužil podobné formulácie, ale v „preamble“ definoval slovenský jazyk ako „najdôležitejší znak osobitosti slovenského národa, najvzácnejšou hodnotou jeho kultúrneho dedičstva a výrazom suverenity Slovenskej republiky“, popri tom, že ho chápe ako „všeobecný dorozumievací prostriedok jej občanov“.

Ako sa nazdáva napr. Alexander Bröstl, do širšie chápanej symboliky patrí aj hlavné mesto a štátne sviatky, resp. pamätné dni.⁶⁶ Na rozdiel od ČR, kde je 28. október, Deň vzniku samostatného československého štátu, považovaný za významný štátny sviatok, tento deň, podobne ako 30. október, pripomínajúci výročie tzv. Martinskej deklarácie, nie je na Slovensku štátnym sviatkom. Z hľadiska tradícií národnej štátnosti sú v SR najdôležitejšimi sviatkami 1. január (Deň vzniku Slovenskej republiky) a 1. september (Deň Ústavy SR), ďalšie sviatky ako 1. máj (Sviatok práce), 8. máj (Deň víťazstva nad fašizmom) a symbolizujú skôr všeobecno-demokratické tradície.

Prejavom diskontinuity a zdôraznenia rozhodujúceho významu novej slovenskej štátnosti pre štátnu identitu súčasnej SR je aj volba sústavy štátnych sviatkov. Na rozdiel od Českej republiky v rámci štátnych sviatkov sa SR neodvoláva na česko-slovenskú tradíciu, Deň výročia vzniku ČSR a Martinskej deklarácie má iba charakter pamätného dňa. Slovenská štátnosť sa chápe ako historicky nový fenomén, čo vyplýva z komplikovaného vzťahu politických elít SR so svojou minulosťou a s ahistorickým charakterom slovenského demokratického diskurzu v 70. rokoch.

Preto sa súčasťou slovenskej štátoprávnej tradície stali predovšetkým dni bezprostredne súvisiace so vznikom súčasnej samostatnej SR, ako aj sviatky, ktoré Slovensko zaraďujú do európskych všeobecno-demokratických tradícií, ako napr. Výročie SNP, Deň víťazstva nad fašizmom či Deň boja za slobodu a demokraciu. Výročie SNP, Deň víťazstva nad fašizmom či Deň boja za slobodu a demokraciu.

⁶³ Bol ňou zákon č. 428/1990 Zb. o úradnom jazyku v Slovenskej republike.

⁶⁴ Návrh zásad zákona o štátnom jazyku. In *Kultúra slova*, 28, 1994, 3, s. 131 – 137.

⁶⁵ Zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky. Dôvodová správa.

⁶⁶ BRÖSTL, A. a kol.: *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Plzeň 2010, s. 81.

mokraciu. Pritom Deň sv. Cyrila a Metoda (spoločný pre Slovensko aj Česko) je takisto problematické považovať výlučne za sviatok súvisiaci s národnou štátnosťou alebo so slovanskými kultúrnymi tradíciami. Pri voľbe dní pracovného pokoja sa výrazne prejavuje vplyv katolíckej cirkvi, ktorá má na Slovensku medzi denomináciami hlavné postavenie. Dňom pracovného pokoja je tak sviatok Sedembolestnej Panny Márie i sviatok Všetkých svätých, kym s evanjelickou tradíciou súvisí predovšetkým deň pracovného pokoja na Veľký piatok. Zákon o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a o pamätných dňoch v SR uznáva aj 6. január ako Vianočný sviatok pravoslávnych kresťanov. Na druhej strane napr. Deň reformácie predstavuje iba pamätný deň. Český sviatok Deň upálenia Majstra Jána Husa (6. júl) symbolizuje prepojenie českej tradície s dedičstvom protestantizmu. Hoci pri voľbe štátnych sviatkov a dní pracovného pokoja sa slovenské politické elity čiastočne usilovali o zachovanie konsenzuálneho prístupu, ani jeden oficiálny štátom uznaný sviatok, deň pracovného pokoja alebo pamätný deň nie sú bezprostredne adresované národnostným menšinám.

V prípade ČR sa pri tvorbe štátnych sviatkov ako súčasť štátnej symboliky a štátnej identity výraznejšie pridržiavali politické elity náboženskej neutrality štátu, čo vyplýva z menšej miery religiozity obyvateľstva, keďže 39,7 % z nich sa považuje za ľudí bez vyznania. Popri Masarykovskej liberálno-občianskej tradícii, inšpirovanej aj slovanskou tradíciou (vznik ČSR 28. októbra, Deň upálenia Majstra Jána Husa a sviatok sv. Cyrila a Metoda) sú však zohľadnené aj konzervatívne a katolícke tradície, na ktoré sa česká štátnosť takisto odvoláva prostredníctvom uznania sviatku sv. Václava (28. september) za Deň českej štátnosti.

Napriek rozdielnemu postoji k štátoprávnym tradíciam možno pozorovať v kreovaní štátnej symboliky SR a ČR určité konvergencie. Ak sa v ČR Deň boja za slobodu a demokraciu schválil ako štátny sviatok v roku 2000⁶⁷, na Slovensku sa podobná úprava prijala na jeseň v roku 2001⁶⁸. Na druhej strane, napr. 1. január ako Deň vzniku Slovenskej republiky bol uzákonený ako štátny sviatok ešte v roku 1993,⁶⁹ kym v ČR sa oficiálne uznaným Dňom obnovy samostatného českého štátu stal až v roku 2000.⁷⁰ Oslave tohto sviatku však české politické elity venujú podstatne menej pozornosti ako elity slovenské.

⁶⁷ Zákon č. 245/2000 Sb. ze dne 29. června 2000, o štátnych svätcích, o významných dnech a o dnech pracovného klidu.

⁶⁸ Šiesty deň rokovania 52. schôdze Národnej rady Slovenskej republiky 25. októbra 2001 o 9.00 hodine. Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov. Stenozápis. Bratislava : NR SR 25. 10. 2001. <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=13&termNr=2>

⁶⁹ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch.

⁷⁰ Zákon č. 245/2000 Sb. ze dne 29. června 2000, o štátnych svätcích, o významných dnech a o dnech pracovného klidu.

Ústavy SR a ČR a úprava problematiky národnostných menšíň

Etnická diverzita a prítomnosť značného počtu príslušníkov inojazyčných menšíň boli súčasťou identity československého štátu už od jeho vzniku. Napäťie medzi deklarovaným národným charakterom a multietnickou realitou bolo časťom zdrojom konfliktov počas existencie prvej ČSR i po druhej svetovej vojne. Ako sme už uviedli, oficiálne uznanie práv národných, náboženských a rasových menšíň bolo zakotvené v šiestej hlatej *Ústavnej listine ČSR* rovnako ako v osobitnom tzv. Jazykovom zákone (zákon č. 122 Sb. z. a n. zo dňa 29. februára 1920, ktorým sa stanovujú zásady jazykového práva v republike Československej). Ochrana menšíň bola výsledkom medzinárodných zväzkov ČSR, na plnenie ktorých sa zaviazala v rámci Saintgermainskej zmluvy.

Uvedená úprava garantovala rozsiahlu úroveň jazykových práv príslušníkov menšíň na individuálnom princípe v regiónoch, kde ich zastúpenie presahovalo 20 %. Týkalo sa to nielen práva používať menšinové jazyky v úradnom styku, ale aj v brannej moci v styku s mužstvom, ktoré neovládalo štátny (oficiálny) jazyk, a práva na vyučovanie v jazykoch menšíň. Právna úprava v prvej ČSR sa vyhýbala označovaniu menšíň za „národnosti“. Ústavny výbor NZ pri koncipovaní *Ústavnej listiny ČSR* zdôvodňoval, že sa pojmu „národnostné menšiny“ vedome vyhýba, lebo „*mnohé národy predchádzajúceho Rakúska-Uhorska pocitovali veľmi trpko ako krivdu, že im bola upieraná kvalita národov a že boli ponižované na pôhe národnosti*“⁷¹. Zároveň to však znamenalo neoficiálne uznanie faktu, že príslušníci menšíň pocitujú minimálne kultúrne, ak nie aj politické väzby s „materským“ nárom, žijúcim v susednom štáte.

V komunistických ústavách, prijatých po druhej svetovej vojne, sa prístup k menšinám zmenil. Po druhej svetovej vojne sa problematika menšinových práv zdiskreditovala vzhľadom na jej zneužívanie na agresie proti jednotlivým štátom. Príslušníci menšíň boli vystavení represívny zásahom a osobitne proti nemeckej a maďarskej menštine sa uplatňoval princíp kolektívnej viny formou vysídlenia (najmä v prípade nemeckej menšíny), resp. zbavenia občianskych práv (v prípade zvyškov nemeckej menšíny a príslušníkov maďarskej menšíny). Ako sme už uviedli, *Ústava 9. mája* z roku 1948 vnímala menšiny ako kolektívneho nepriateľa, hoci príslušníkom maďarskej menšíny boli zákonom č. 245/1948 Zb. občianske a politické práva navrátené. Oficiálne bola existencia menšíň uznaná až v *Ústave ČSSR* na individuálnej úrovni, pričom ich ochrana sa týkala vzdelenia v materinskom jazyku a kultúrneho rozvoja. Fakticky sa však menšinová politika riadila nepísanými zvyklosťami a praktikami, ktoré sa v značnej miere zdedili z predmníchovskej ČSR (napr. v oblasti vyučovania v jazykoch menšíň). Zároveň sa však uplatňovala rôzny spôsobom v rozličných regiónoch, v závislosti od aktuálnych záujmov a potrieb komunistickej moci, resp. od politického vplyvu danej menšíny, jej vzťahu so štátom, pričom

⁷¹ SOMOROVÁ, c. d., s. 4.

dôležitú rolu zohrávala početnosť menšíny a miera jej sebaorganizácie alebo, naopak, asimilácie.

Ako politický fenomén a konštitutívny subjekt boli menšíny uznané ústavným zákonom o postavení národností v ČSSR č. 144/1968 Zb. Ako správne konštatuje Eudmila Somorová, ide o komplexnú úpravu, porovnatelnú s právnou úpravou predmníchovskej ČSR. Popri už oficiálne štátom uznaných menšinach maďarskej, poľskej a ukrajinskej zákon uznal aj existenciu menšíny nemeckej a rusínsku národnosť zaradil na jednu úroveň s národnosťou ukrajinskou⁷². Dokument ovplyvnili demokratizačné procesy v roku 1968, pričom popri individuálnych právach pripúšťal aj uplatnenie práv kolektívnych, keď hovoril o „postavení národností“ ako kolektívít a práve na kolektívnej úrovni im priznával aj právo na zastúpenie v zastupiteľských zboroch a iných volených orgánoch „primerane na svoju početnosť“.

S ohľadom na nastupujúci normalizačný režim však výkon menšinových práv, spomínaných v uvedenej úprave, nekonkretizovali nižšie právne normy. Na druhej strane, použitie pojmu „národnosť“, prevzatého z uhorskéj právnej praxe, signalizovalo národný charakter československého štátu, v ktorom subjektivita nositeľa štátnej menšiny bola priznaná iba Čechom a Slovákom. Pojem „národnosť“ však zároveň evokoval zakotvenosť menšíň v československej spoločnosti, pričom štát od menšíň očakával, že sa nebudú identifikovať s „materskými štátmi“. Preto menšinová problematika bola zredukovaná na otázky kultúrnej, školskej a jazykovej politiky. Hoci v oblasti politickej participácie sa stanovili kvóty na zastúpenie menšíň vo volených orgánoch, s ohľadom na mocenský monopol KSČ, ktorá rozhodovala o ich obsadení, toto právo nadobudlo iluzórny charakter.

Menšinové práva upravovali po roku 1989 *Ústavy SR a ČR*, predovšetkým v *Listine základných práv a slobôd*. Úprava menšinových práv v *Ústave SR* sa však nestrela s akceptáciou zo strany politickej reprezentácie maďarskej menšiny. Absencia samostatnej hľavy, týkajúcej sa menšinových práv, zachovanie termínu „národnostné menšiny“ namesto termínu „národné menšiny“, ktoré požadovali poslanci maďarských strán v SNR, a napokon neuznanie kolektívnych práv menšíň (právo na vlastné politické zastúpenie, právo na samosprávu v oblasti školstva a kultúry, právo vytvárať vlastné zastupiteľské a samosprávne orgány), ako aj diktia preambuly, v ktorej úvode sa namiesto *My občania Slovenskej republiky* objavil text *My národ slovenský*, spôsobili, že poslanci za Maďarské kresťanskodemokratické hnutie a hnutie Spolužitie počas hlasovania o konečnom teste *Ústavy SR* rokovaciu sálu opustili.⁷³ Problematica menšíň, či už vzhľadom na priznanie samosprávy Moravy a Sliezska, alebo charakter a rozsah menšinových práv teda predstavovali zásadné faktory z aspektu distribúcie podpory *Ústav SR a ČR* medzi parlamentnými zoskupeniami.

⁷² Tamže, s. 10.

⁷³ PETRANSKÁ-ROLKOVÁ, N.: *Ústava Slovenskej republiky a jej dvadsaťročný vývoj (1992 – 2012)*. Bratislava 2012, s. 16; GBÚROVÁ, M.: *Politika v jazyku...* c. d., 69.

Slovenská republika neprijala komplexnú legislatívnu úpravu menšinovej problematiky, rieši ju čiastkovými zákonomi (zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách; zákon č. 191/1994 Z. z. o označovaní obcí v jazykoch národnostných menších a najmä zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menších a ďalšie zákony).⁷⁴ Dôležitým faktorom národnostnej politiky v SR zostáva aj zákon o štátnom jazyku, ktorý prešiel od roku 1995 viacerými modifikáciami.

Zákon č. 428/1990 Zb. o úradnom jazyku v SR, ako aj ďalšie právne normy, umožňujúce používanie menšinových jazykov v štátnych a verejných inštitúciách, ponechali v platnosti klaузulu minimálneho 20-percentného zastúpenia príslušníkov menších v obci z čias prvej ČSR. Situácia sa zmenila až v roku 2011, keď sa pri novelizácii zákona o jazykoch menších táto dolná hranica znížila na 15 %. Bude sa však uplatňovať až po sčítaní obyvateľstva v roku 2021⁷⁵. Jednotlivé čiastkové zákony, upravujúce postavenie menších, sa v slovenskej spoločnosti a v prostredí politických elít nestali predmetom konsenzu, ale aj po ich schválení zostávali súčasťou agendy politických strán a predmetom politického súperenia. V praxi si z hľadiska svojho mobilizačného potenciálu a medzinárodného vplyvu relevantné postavenie udržiava jedine maďarská menšina a čiastočne menšina rómska, ktorá však nedisponuje v NR SR vlastnou politickou reprezentáciou. Preto vývoj legislatívnej úpravy postavenia menších často závisí od vzťahu maďarskej menšinovej reprezentácie k parlamentnej väčšine. Menšinové práva sú teda nadálej predmetom politického rozhodovania a negociačií a len veľmi pomaly sa stávajú súčasťou konsolidovaných a stabilných pravidiel hry.

V dôsledku vysídlenia prevažnej väčšiny príslušníkov nemeckej menšiny a postupujúcej asimilácie ostatných menších patri Česká republika medzi etnicky relatívne homogénne štáty, keďže národnosť moravská a sliezska nie sú uznané za národnostné menšíky. Na rozdiel od Slovenska teda menšiny nepredstavujú významnejší politický faktor z hľadiska svojej početnosti, kompaktnosti osídlenia a miery samoorganizácie. Čiastočnou výnimkou môže byť na regionálnej úrovni menšina poľská, žijúca kompaktnejšie v Tešínsku.⁷⁶ Práva menších rámcovo upravuje *Listina základných práv a slobôd*, ich výkon je konkretizovaný prostredníctvom komplexnej legislatívnej úpravy (zákon č. 273/2001 Sb. o právach príslušníkov národnostných menších). Zákon v článku 2 taxatívne definuje pojem príslušník menšiny, ktorým je taký občan ČR, ktorý „sa hlási k inej ako českej národnosti, a prejavuje želanie byť pokladaný za príslušníka národnostnej menšiny spolu s ďalšími, ktorí sa hlásia k tej istej národnosti“. Národnostnej menšiny spolu s ďalšími, ktorí sa hlásia k tej istej národnosti“.

⁷⁴ OROSZ, L.: Maďarská národnostná menšina na Slovensku a legislatívne zmeny v jej postavení po roku 1989. In *Človek a spoločnosť*, 11, 2008, 4; <http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2008/05-orosz.html>

⁷⁵ KDH zatiaľ nemá dostatok podpisov. In TASR, 24. 5. 2012.

⁷⁶ Podrobnejšie pozri KOPEČEK, L.: Coexistential-Soužití a politická reprezentace polské menších na Těšínsku. In *Sředoevropské politologické studie – Central European Political Science Review*, V, 2003, 2 – 3 (jaro – léto 2003); <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=169>.

rodnostnú menšinu definuje ako „spoločenstvo občanov Českej republiky žijúcich na území súčasnej Českej republiky, ktorí sa odlišujú od ostatných občanov spravidla spoločným etnickým pôvodom, jazykom, kultúrou a tradíciami, tvoria početnú menšinu obyvateľstva a zároveň prejavujú vôle byť pokladaní za národnostnú menšinu za účelom spoločného úsilia o zachovanie a rozvoj vlastnej svojbytnosti, jazyka a kultúry a zároveň za účelom vyjadrenia a ochrany záujmov ich spoločenstva, ktoré sa historicky utvorilo“. Predpokladom uznania spoločenstva za národnostnú menšinu je teda jej početnosť, autochtonosť, vedomie odlišnosti a disponovanie občianstvom ČR prinajmenšom významnou časťou jej príslušníkov. Občania moravské a sliezskej národnosti súce požadované kritériá splňajú, no za národnostné menšiny ich nepovažujú, hoci podstatne menšie komunity za menšiny uznané boli a disponujú svojimi zástupcami v Rade vlády pre národnostné menšiny.

Na Slovensku legislatívne úpravy o definícii menších absentujú. Uznanie príslušných komunit za menšiny teda predstavuje primárne politické rozhodnutie. Realizuje sa spravidla uznesením vlády SR o zmene štatútu Rady vlády SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny (od roku 2012 Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny pri Rade vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť). Na jeho základe je vymenovaný zástupca príslušnej organizácie, reprezentujúcej danú menšinu, za člena uvedeného poradného orgánu. Spravidla sa rozhodnutie opiera o stanovisko Slovenskej akadémie vied, napr. Spoločenskovedného ústavu a Historického ústavu SAV, týkajúce sa autochtonosti danej menšiny na území SR. Ako ukazuje príklad uznania srbskej komunity za národnostnú menšinu v SR, vláda sa stotožnila so stanoviskom Historického ústavu SAV, ktorý popri autochtonnosti srbského etnika na Slovensku argumentoval aj politickými aspektmi (význam západného Balkánu ako jednej z priorit zahraničnej politiky SR a faktor reciprocity v podobe statusu slovenskej menšiny v Srbsku).⁷⁷ Politické faktory teda zohrávajú významnú rolu v menšinovej politike v oboch nástupníckych štátoch ČSFR.

Záver

Ústavy SR aj ČR plnia významnú úlohu v procese konštruovania národných identít v nástupníckych štátoch bývalej ČSFR, hoci v každom z nich je predstava „demosu“, t. j. konstitutívneho prvku daného štátu, upravená odlišne. Kým *Ústava SR* kombinuje etnický princíp s princípom občianskym, v *Ústave ČR* je politický národ konštruovaný ako národ občiansky. Významnú úlohu tzv. národného princípu prevzala *Ústava SR* z ústavného dedičstva prvej ČSR, hoci sa tvorcovia

⁷⁷ Pozri: Stanovisko Historického ústavu SAV k autochtonnosti srbskej menšiny na Slovensku. In *Uznesenie vlády SR č. 91 z 3. februára 2010 k návrhu na zmenu štatútu Rady vlády SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny*. Číslo materiálu 3912/2010. Bratislava, Úrad vlády SR 2010.

ústavného a politického systému vo viacerých aspektoch snažili od československej tradície odlišiť. Kým *Ústava ČR* vychádza z princípu kontinuity českej a československej štátnosti, *Ústava SR* vo svojej preambule zohľadňuje historickej tradície iba veľmi všeobecne.

Politické elity v Česku sa usilujú prezentovať štát ako etnický homogenný bez významnejšieho zastúpenia národnostných menšíň. *Ústava ČR* nereflektuje etnický faktor. Paradoxne však možno konštatovať, že uvedený stav je výsledkom procesov etnickej dekonsolidácie českého obyvateľstva po roku 1990, ako aj snahy vyhnúť sa otváraniu regionálno-etnických konfliktov v čase vzniku ČR. Rovnako možno povedať, že zakotvenie unitárneho charakteru ČR a odmietnutie regionálnych, resp. štátoprávnych ambícii moravského hnutia pramenilo práve z obáv, že by takého rozdelenie mohlo posilniť procesy etnickej dekonsolidácie na Morave i Sliezsku. Etnický, resp. regionálny faktor zohrával významnú úlohu pri schvaľovaní oboch ústav ako konsolidujúci faktor i ako konfliktná línia, rozdeľujúca obe spoločnosti.

Constitutions of the Slovak Republic and the Czech Republic and their role in the process of building and shaping national identities

JURAJ MARUŠIAK

The author believes that the Constitutions of the Slovak Republic and of the Czech Republic have played their part in the process of shaping national identities of the successor states of the former Czechoslovakia and acknowledges fundamental differences between these Constitutions, the first and foremost being the absence of ethnic principle in the Czech Constitution. Both Constitutions are clearly unitarist and centralist ones. The ethnic factor played a significant role in the division of Czechoslovakia.

HISTORICKÉ ZDROJE A SÚVISLOSTI STRANÍCKYCH SYSTÉMOV NA SLOVENSKU A V ČESKU PO ROKU 1989

MILAN ZEMKO

Systémy politických strán a hnutí na Slovensku a v Česku po roku 1989 je potrebné skúmať aj s ich historickými zdrojmi a súvislostami už od vzniku spoľočného štátu roku 1918 a azda aj od konca 19. storočia, keď sa v rakúskej časti habsburského mocnárstva začali formovať a presadzovať vo voľbách do Ríšskej rady moderné masové strany. Historická retrospektíva ukazuje totiž rozdielne predpoklady a tradície politického organizovania a pôsobenia v obidvoch krajinách s ich dosahom až do súčasnosti.

Česká stranicko-politická scéna sa v zásade vyprofilovala už za monarchie v znamení stranickej plurality a istej vyváženosťi, v rámci ktorej pôsobili na pravo-ľavej osi popri sebe, ale najmä v politických konfliktoch ideovo aj stavovský orientované strany. Táto stranická pluralita sa od roku 1907 potvrdila aj v dvoch parlamentných voľbách na základe všeobecného volebného práva pre mužskú časť obyvateľstva.¹ Na Slovensku v súvislosti s uhorskými stranicko-politickými pomermi pôsobili predovšetkým volebné strany honorácií, pričom tridsať rokov ovládala krajinu vládna Liberálna strana, obklopená v parlamente niekoľkými menšími stranami. Uhorská sociálnodemokratická strana, ako jedna z prvých strán budovaných na masovom základe, sa v dôsledku platného volebného systému do parlamentu vôbec nedostala. Všetky uhorsko-maďarské strany pôsobili aj na Slovensku, no slovenská stranická scéna zostávala v akejsi zárodočnej stagnácii.² Bolo preto prirodzené, že stranická scéna českých krajín (v jej českom aj nemeckom variante) vytvorila, po roku 1918 len sčasti transformovaná,³ rámec aj

¹ Pozri prehľad volebných výsledkov z rokov 1907, 1911. In *Politické strany. Vývoj politických strán a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*, I. Brno 2005, s. 46 – 47.

² V štyroch voľbách do Uhorského snemu v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia získaval kandidáti za slovenské národné hnutie, zastupujúci Slovenskú národnú alebo ľudovú stranu, od dvoch do siedmich poslancov (najviac roku 1906), hoci volebných obvodov so slovenskou etnickou väčšinou bolo vyše štyridsať. Vo väčšine prevažne slovenských obvodov neboli slovenské strany schopné postaviť ani kandidátov.

³ Išlo predovšetkým o zjednotenie ideovo a programovo zhodne orientovaných strán v Čechách a na Morave. Ešte pred vznikom ČSR, vo februári 1918 sa štyri národnno-liberálne orientované strany zlúčili do Českej štátoprávnej demokracie, ktorá si v marci 1919 zmenila názov na Československú národnú demokraciu. Rovnako sa ešte v septembri 1918 zlúčili dve moravské katolícke strany, ktoré v januári 1919 prijali názov Československá strana lidová, a pod rovnakým názvom sa zlúčili aj katolícke strany v Čechách. Obidve nové strany boli spolu so Slovenskou ľudovou stranou zdržané po voľbách roku 1920 v jednom parlamentnom klube, no až po od-